

K sedmdesátinám profesora Ludvíka Svobody

L. Svoboda patří od studentských let k těm intelektuálům, kteří se jednoznačně orientovali na sovětskou kulturu, na sovětské marxistické myšlení, zejména na marxisticko-leninskou filosofii. Ve dvacátých a zvláště pak ve třicátých letech patřil ke kulturní avantgardě, která se vřadila do celkového proudu tehdejšího kulturně politického úsilí komunistické strany. Nejbliže měl L. Svoboda k B. Václavkovi, o šest let staršímu, s nímž také nejlépe spolupracoval.

L. Svoboda, vzděláním klasický filolog a erudicí filosof, po způsobu Václavkově usilující o vědeckou metodu poznání, znal význam přesného pojmu. Stejně jako jeho druzi z marxistické předválečné levice viděl v pravdivém stranickém poznání třídně rozdělené společnosti a jejího duchovního života revoluční zbran. Odtud pramenil také jeho zájem o filosofii ruské revoluce, o její myšlenkové a sociální zdroje.

Koncem dvacátých let se L. Svoboda seznámil s Leninovým *Materialismem a empirio-kriticizmem*. V roce 1930 navštívil Sovětský svaz. Odtud si odnesl nejen prožitek osobního svědectví úsilí sovětské společnosti o realizaci jednoty teorie a praxe, ale také bezprostřední poznání pohybu tehdejšího sovětského myšlení. Ještě v roce 1930 napsal řadu článků o sovětské filosofii. Od té doby pravidelně seznamoval českou veřejnost, především pokrokové intelektuály, s diskusemi, které v Sovětském svazu probíhaly v oblasti filosofie, kultury a literatury. V roce 1932 psal na pokračování pro kladenskou *Naši cestu* o základech dialektického materialismu. Řadu příležitostných studií o sovětské filosofii zpracovával ve spise *Filosofie v SSSR*, který vydal v r. 1936. Jako první se v něm pokusil o periodizaci sovětské filosofie od Říjnové revoluce.

V roce 1933 vyšel v překladu L. Svobody Leninův *Materialismus a empirio-kriticizmus*. Práce na překladu tohoto díla (stejně jako později na překladu Leninových *Filosofických sešitů* — vyšly v roce 1953) byla zároveň i vlastní filosofickou tvorbou a znamenala ústrojnou integraci marxismu leninské epochy ve filosofii do tradice českého pokrokového a marxistického myšlení a české filosofie.

L. Svoboda se vyznačuje silným smyslem pro národní myšlenkovou kontinuitu a schopností spoluvytvářet v ní — v celé historické etapě od vzniku sovětského státu a Komu-

nistické strany Československa — tradici marxistickou, a to nejen v pohybu myšlení, ale ve spojení s internacionálně chápanou praxí prvního socialistického státu světa. V této činnosti L. Svobody není přerывů.

Po druhé světové válce L. Svoboda dále pokračoval ve své filosofické práci už jako vysokoškolský profesor (v roce 1946 byl povolán na Universitu Karlovu do Prahy). Byl nejen výborným pedagogem, ale i propagátorem marxisticko-leninské filosofie a sovětského myšlení, důsledným zastáncem jednoty revoluční teorie a revoluční praxe jako předpokladu živého pohybu obou a nesmiřitelným odpůrcem revizionismu. Ti, kdo poznali L. Svobodu v době jeho působení na Karlově universitě a jako posluchači sledovali jeho výklady složitých filosofických problémů, nezapomenou, jak logické, hluboké a současně srozumitelné a přesvědčivé byly jeho vývody a argumenty, vedené z marxistických pozic a vycházející z leninské společenské praxe.

Pro L. Svobodu je typická širší zájmy, které plynou z hlubokého pochopení významu filosofie pro život společnosti i jednotlivce ve všech ohledech, zejména pak pro kulturu a umění. Tím více si také uvědomuje nebezpečí, které neustále marxisticko-leninské filosofii hrozí v rámci její vlastní „specializace“ ústící do filosofování katedrového, vzdáleného životu a tedy nepotřebného.

Široký kulturní záběr, pochopení myšlení jako součásti a nástroje konkrétního přetváření světa nemůže neklást před filosofa problém zprostředkování mezi myšlenkou, filosofií a společenskou realitou. Tím spíše, že L. Svoboda nechápe filosofii v úzkém smyslu toho slova, ale přes historický materialismus se orientuje na sociologii. Ke konkrétním sociologickým problémům se dostává zejména přes sociologii kultury a umění. Vykládá jednak Václavkovy pokusy o konstituování marxistické sociologie umění jako základu uměnovědy a literární a umělecké kritiky vůbec, jednak tvořivě uplatňuje zájem marxistického filosofa o filosofickou fundamentaci sociologie. Jako marxista je proti redukci společenského pohybu i pohybu myšlení na jeho projev, zároveň je mu jev projevem hlubších vrstev společenského pohybu, s nímž je myšlení nerozlučně spjato. „Jev“ tedy není možno ponechat stranou. Poznání smysluplnosti marxisticko-leninské filosofie pro revoluční společenský pohyb v jednotě podstaty a jevu, ontologie a gnoseologie, je u něho také zdrojem hlubokého smyslu pro dialektiku jejich pohybu.

Svobodovo systematické úsilí uplatňovat při

zkoumání společenských jevů historicko-materialistickou, tedy dialektickou metodu chrání marxistickou sociologií proti nebezpečí absolutizace jevových stránek společenského pohybu bez ohledu na jeho ontologii. Marxistická filosofická fundamentace sociologie jako vědy je zbraní proti pozitivistickému nebezpečí, ale stejně tak proti spekulativnosti, prázdné abstraktnosti a nekritickému přejímání teoretických postulátů a kategorií nemarxistické společenské vědy. Tato neustálá péče o zachování a rozvíjení skutečně marxisticko-leninské filosofie znamená pro sociologii zároveň teoreticko-metodologické východisko.

L. Svoboda představuje svým dílem i svou osobností vzácnou kontinuitu své generace, zaujaté Velkou říjnovou socialistickou revolucí, která pracovala pro pochopení revolučních změn v SSSR od samého začátku své životní dráhy až do současné doby. Zároveň je představitelem -- nebo spíše proto je představitelem -- kontinuity českého pokrokového myšlení a jeho logického vyústění v marxismus-leninismus. Tyto charakteristické rysy vědce, filosofa, pedagoga, komunisty a charakterního člověka učinily z L. Svobody osobnost, jejíž význam přesahuje jeho i naši generaci směrem ke generacím nejmladším. V L. Svobodovi najde mladá generace filosofa, který jí přiblíží marxismus-leninismus jako živý revoluční, skutečně humanistický světový názor.

Dílo L. Svobody je rozsáhlé -- bylo také oceněno udělením Řádu práce. Ale není to dílo ukončené, neboť L. Svoboda se dožívá sedmdesátí let v plné svěžesti a pracovní aktivitě.

Marie Huláková

Některá významná centra sociologického bádání v SSSR*

Sovětská sociologie vychází z obecných principů marxistické teorie a metodologie a navazuje především na myšlenkový odkaz Leninův, uložený nejen ve filosofických a obecně historických úvahách, ale i v konkrétní analýze řady společenských jevů a procesů, do té doby systematicky neanalyzovaných nebo zcela nových a typických pro vznikající socialistické uspořádání společenských vztahů.

Leninovo dílo se stalo pramenem poučení a inspirace i oporou pro sociologii, která se začala od dvacátých let v Sovětském svazu rychle rozvíjet. V té době zde vyšlo na tři sta knih a brožur, které obsahovaly výsledky konkrétních sociologických výzkumů. Sociologie těchto let přijala pokrokovou tradici zemských statistiků. I k tomu ji vedl Lenin, který stále

poukazoval na důležitost empirické základny pro závěry sociálního charakteru. Při určování programu Socialistické akademie společenských věd v r. 1918 vytyčil jako jeden z hlavních úkolů rozvoj sociologických výzkumů. Konkrétním příkladem vysoké úrovně sovětské sociologie té doby je sociologie venkova. V souvislosti s usnesením XI. sjezdu byla při ÚV VKS(b) vytvořena komise, která organizovala v letech 1923--24 celou sérii průzkumů v různých oblastech státu. V r. 1923 bylo provedeno šetření v osmi tisících usedlostech v sedmi guberniích. Referáty komisí tzv. „Narkomprosa“ z r. 1924, které zkoumaly postavení škol v sedmi guberniích, tvořily osm velkých svazků se stovkami různých tabulek. Pro výzkum v těchto letech bylo charakteristické jeho praktické zaměření.¹

Mezi četnými publikacemi té doby zaujímá zvláštní místo monografie M. Fenomenova o současné vesnici.² Autor si v ní všímá nejen výrobních sil vesnice, organizace práce, hospodářských zvyků, charakteristik pracovníků, ale zajímají ho i mnohé další stránky života na vesnici, včetně rodinného života vesničanů, vztahů mezi manžely, postavení žen, výchovy dětí, rozvodů, vzájemných vztahů různých společenských organizací aj. Významná je také publikace F. Železněva,³ v níž je podrobně popsán život rolníků ve Voroněžské oblasti.

I později, ve třicátých letech, se prováděly rozsáhlé výzkumy, jež zachycovaly sociální problémy obyvatelstva. Zajímavé byly i první monografie věnované problémům nemoci, úmrtnosti a sociální hygieny.

Velký význam se přikládá studiu životních podmínek různých kategorií obyvatelstva v porevolučním období. I v těžkém a hladověm roce 1918 pokládala vláda za nutné pečlivě zkoumat podmínky a způsob života dělníků. První sociologické průzkumy byly uskutečňovány ještě před ukončením občanské války v r. 1920. Autorem jednoho z nich byl N. Rybnikov. V Moskvě, Leningradě, Penze a jiných městech se analyzovaly tzv. „bjudžety“ (rozpočty) dělníků. Výsledky výzkumů byly zpracovány v pracích sovětských sociologů a ekonomů. Tyto výzkumy, které dostaly název „Nojabrskije bjudžety“, pokračovaly až do r. 1929. Podle slov J. Kabo „vešly do dějin vědeckých výzkumů v SSSR jako pravdivý letopis těch hlubokých sociálních procesů, které radikálně změnily způsob života sovětských dělníků“.⁴

Významné byly známé výzkumy S. Strumilina, jehož práce týkající se rozpočtu pracovního dne dělníků, rolníků a zaměstnanců dosud neztratily svoji hodnotu, ani pokud jde o obsah, ani pokud jde o metodologii.⁵ Stru-

* Tento příspěvek není a vzhledem k rozmachu sociologické aktivity v SSSR ani nemůže být vyčerpávající informací o sovětské sociologii. Jeho cílem je podat určitý přehled o zpracovávaných tématech a o činnosti nejdůležitějších center oboru.

¹ O sociologických výzkumech té doby píše J. Arutunjan v knize *Opyt sociologičeskogo izučeniija sela*. Moskva 1968.

² Fenomenov, M.: *Sovremennaja derevňa, Opyt krajevedčeskogo obsledovaniija odnoj derevni*. Moskva-Leningrad 1925.

³ Železněv, F.: *Voroněžskaja derevňa*. Voroněž 1926.

⁴ Kabo, J.: *Očerki rabočego byta*. Moskva 1928; *Sbornik Byt. vremja, demografija*. Moskva 1968. S. 15.

⁵ Strumilin, S. G.: *Bjudžet vremeni russkogo rabočego i krestjanina v 1922--1923 gg.* Moskva-Leningrad 1924; *Rabočij byt v cifrach*. Moskva-Leningrad 1926.